

KELEMEN BÁLINT CSABA*

A kevesebb néha több?

A másodfokú felülbírálat terjedelmének garanciális szerepe a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikkben

*Less is Sometimes More?**The Guaranteeing Role of the Scope of the Second Instance Review in the first Hungarian Code of Criminal Procedure (Act XXXIII of 1896)*

„– Tetszik nekem, szólott Martin doktor –, hogy a törvények előnyösebbek és kedvezőbbek a vádlottra, mint a vádlóra nézve; [...] Szintűgy inkább a zsarnok rettegjen, semmint, hogy alattvalói rettegjenek és kízzassanak...”¹

(Luther Márton)

ABSZTRAKT

Az első magyar büntetőeljárás kódex megalkotásának idején a jogirodalom a másodfokú bíróság korlátozott revíziós jogkörét valójában a fellebbezés vádlott érdekében felállított korlátjának tekintette, azt így foglalta dogmatikai rendszerbe. Ez a mai – az eljárás gyorsítását és a könnyítését középpontba helyező – eljárásjogi gondolkodástól igencsak idegen gondolat felveti a kérdést: milyen elvek mentén tekinthető a vádlottra nézve garanciálisnak a korlátozott felülbírálat? Jelen tanulmányban célom e kérdés megválaszolásának érdekében feltárni azon princípiumok rendszerét, amelyek meghatározták a századfordulós jogtudománynak a másodfokú bíróság felülbírálati jogköréről alkotott gondolkodását.

Kulcsszavak: felülbírálat, funkciómegosztás, ügyfélegyenlőség, vádelv, védelem kedvezménye, magyar jogtörténet

ABSTRACT

At the time of the codification of first Hungarian Code of Criminal Procedure, the legal literature regarded the limited scope of second-instance revision as a limitation of appeal in favour of the defendant, and placed it in this sense inside the procedural doctrinal system. This idea, which is quite alien to contemporary procedural thinking, which focuses on speeding up and facilitating proceedings, raises the question: what are the principles on which the limited scope of review is considered as a guarantee for the defendant? In order to answer this question, my

* Dr. Kelemen Bálint Csaba, PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete. E-mail: blintkelemen@gmail.com.

¹ LUTHER Márton: *Asztali beszélgetések*. Helikon Zsebkönyvek 60. Helikon, Budapest, 2017, 238.

aim in the present study is to explore the system of principles that shaped the turn-of-the-century jurisprudence concerning the legal power of the second instance to grant review.

Keywords: *revision, separation of procedural tasks, client equality, accusation, benefit of defense, Hungarian legal history*

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: *Be.*), szakítva a korábbi szabályrendszerrel, bevezette az úgynevezett korlátozott fellebbezés jogintézményét, ezzel egyben az elmúlt évtizedek jogalkotási folyamataitól idegen kivételt teremtve a másodfokú bíróság teljes körű felülbírálati jogkörének szabálya alól [Be. 583. § (3) bek.]. A törvény indokolása e döntés alapjaként a jogalkalmazói munka könnyítését és az eljárás gyorsítását határozta meg, azzal, hogy nem kívánta megengedni a méltánytalan vagy törvényt sértő rendelkezések jogerőre emelkedését.² Utóbbi szempontot szem előtt tartva a jogalkotó számos kivételt határozott meg a korlátozott felülbírálat alól, amelyek révén a szűk és tág revíziós jogkör szinte azonos terjedelművé vált, elkeskenyítve a mezsgyét a két kategória között [Be. 590. § (5)–(7) bek.].

E diffúz szabályozás már önmagában is jól szemlélteti, hogy napjaink büntető jogalkotása és jogalkalmazása is ragaszkodik a széles körű felülbírálathoz, abban a törvényesség garanciáját látja.³ Nem volt ez azonban mindig magától értetődő: a korlátozott felülbírálat jogtörténeti előzményeinek vizsgálata során figyeltem fel arra, hogy az első büntetőeljárás kódex, a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: *Bp.*) nemcsak főszabálynak tekintette a korlátozott revíziót [Bp. 387. § 1. bek.], de azt a korszak jogirodalma garanciálisnak is tartotta a vádlottra nézve. A korabeli tankönyvek, csakúgy, mint a *Bp.* indokolása, a korlátozott revízióról mint a fellebbezés vádlott érdekében felállított korlátjáról beszéltek, azt ekként foglalták dogmatikai rendszerbe.⁴

Ez a mai – az eljárás gyorsítását és a könnyítést középpontba helyező – eljárásjogi gondolkodástól igencsak idegen gondolat persze azonnal felveti a kérdést: milyen elvek mentén volt a vádlottra nézve garanciálisnak tekinthető a korlátozott felülbírálat? Jelen tanulmányban célom e kérdés megválaszolásának érdekében – a *Bp.* kapcsolódó szabályozásának ismertetését követően – feltárni azon princípiumok rendszerét, amelyek meghatározták századfordulós jogtudománynak a másodfokú bíróság felülbírálati jogköréről alkotott gondolkodását. Munkám során a történeti, logikai és rendszertani jogértelmezés módszereinek segítségével hívása mellett feldolgoztam a kapcsolódó történeti és recens irodalmat, valamint áttekintettem a fellelhető korabeli döntvényeket is.

² A 2017. évi XC. törvény indokolása.

³ HÁGER Tamás: A korlátozott felülbírálat büntetőjogi főkérdésben a másodfokú eljárásban, a bírói igazságszemlélet és a korlátozott revízió. *Büntetőjogi Szemle*, 2020/2, 31.

⁴ Például FINKEY Ferenc: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916, 544. [a továbbiakban: FINKEY (1916)]; ANGAL Pál: *A magyar Büntetőeljárásjog Tankönyve*. II. kötet, Atheneum, Budapest, 1917, 173.

1. A másodfokú felülbírálat szabályai a Bp.-ben

A másodfokú bíróság felülbírálati jogkörére vonatkozó szabályokat a jogalkotó a Bp. 386–387. §-aiban, a fellebbezésre vonatkozó általános rendelkezések közé ágyazva helyezte el. A kapcsolódó rendelkezések dogmatikai szempontból csoportosíthatók aszerint, hogy azok a szűk körű revízió határainak kijelöléséhez, vagy pedig e határok áttöréséhez kapcsolódnak.

1.1. A szűk körű felülbírálat keretei

A törvény főszabályként kimondta, hogy a felülbírálat a hivatalból figyelembe vehető semmisségi esetek kivételével csak az ítélet fellebbezéssel megtámadott rendelkezésére szorítkozik [Bp. 387. § 1. bek.]. Így a fellebbező fél számára kardinális volt a fellebbezés alapjának pontos megjelölése, hiszen a másodfokú bíróság csak a fellebbezett rendelkezésekről, a fellebbező perfél érdekében és a fellebbező perfél vonatkozásában hozhatott döntést. E körben a joggyakorlat egyébként maga is a törvényt szöveg egészen szűk értelmezése felé hajlott, így például a másodfokú bíróság nem változtathatta meg szankciós fellebbezés esetén a büntetés végrehajtását felfüggesztő rendelkezést, ha azt nem sérelmezték.⁵ Nem látott a praxis lehetőséget továbbá arra sem, hogy a fellebbviteli fórum a vádló büntetés súlyosítására bejelentett fellebbezése esetén a minősítést megváltoztassa, még akkor sem, ha az egyébként ingatag lábakon állt.⁶

Ez utóbbi jogértelmezést támasztotta alá a – felülbírálat terjedelmével együtt szabályozott – súlyosítási tilalom kodifikálása is. Annak ugyanis, hogy törvény kimondta, a vádlott büntetése egyedül a vádlónak a vádlott terhére használt fellebbezése esetében súlyosbítható [Bp. 387. § 3. bek.], két fontos kihatása volt a másodfok revíziós jogkörére nézve: egyrészt szóba sem jöhetett az *in peius* felülbírálat abban az esetben, ha nem a vádhatóság, illetőleg a fő- vagy pótmagánvádló jelentett be fellebbezést.⁷ Másrészt az elsőfokú bíróság által alkalmazott jogkövetkezmények csak akkor voltak súlyosbíthatók, ha a fellebbezést ennek (vagy többek között ennek) az érdekében jelentették be. Ilyen hiányában akkor sem lehetett a büntetés kiszabást felülmérlegelni, ha az új minősítéshez eltérő büntetési keret tartozott.⁸ Nem ismerte azonban a Bp. a súlyosítási tilalmat a megismételt eljárásban, még akkor sem, ha vádló nem fellebbezett súlyosításra.⁹

Végül közvetve korlátozta a másodfok revíziós jogkörét a Bp. azon rendelkezése is, miszerint nem használható a vádlott terhére történő fellebbezés olyan eljárási szabály megsértése miatt, amely a vádlott javára szolgál [Bp. 386. §]. Azzal ugyanis, hogy a törvény megtiltotta, hogy a vádló fellebbezést jelentsen be az ilyen, egyéb-

⁵ *Büntetőjogi Döntvénytár*. 8. kötet, 59.

⁶ *Büntetőjogi Döntvénytár*. 9. kötet, 91.

⁷ VARGHA Ferenc: *Perorvoslatok*. In: Balogh Jenő–Edvi Illés Károly–Vargha Ferenc: A bűnvádi perrendtartás magyarázata. III. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1900, 41.

⁸ FINKEY (1916): i. m., 544.

⁹ *Büntetőjog Tára*. 67. kötet, 3.

ként többnyire vádlott és védő jogait meghatározó rendelkezések megsértése miatt, egyben azok *in peius* felülbírlatát is kizárta.¹⁰

1.2. A szűk körű felülbírlat kereteinek áttörése

A felülbírlat terjedelmének erős korlátozottságát a jogalkotó három rendelkezéssel törte át.

A fellebbező perfél érdekében történő felülbírlat elve alól jelentett kivételt a Bp. azon rendelkezése, amelynek értelmében a vádlott terhére bejelentett fellebbezést, a javára bejelentettnek is kellett tekinteni [Bp. 387. § 2. bek.]. E rendelkezés kizárta ugyanis, hogy vádlói fellebbezés folytán a vádlott helyzete csak rosszabbodhasson. Nem jogosította fel ugyanakkor a felsőbbírást e szabály sem a széles revízióra: egy büntetés súlyosítása érdekében bejelentett fellebbezés esetén így például lehetővé tette a büntetés enyhítését, de a minősítés megváltoztatását nem.¹¹

Oldotta a másodfokú bíróság fellebbezett rendelkezéshez kötöttségét a törvény azzal, hogy előírta bizonyos – alaki és anyagi – semmisségi okok hivatalból történő vizsgálatát [Bp. 387. § 1. bek.]. A semmisségi okot *Vargha Ferenc* úgy definiálta, mint valamely büntetőjogszabály alsóbírást általi olyan megsértését, amely alapul szolgál arra, hogy a felsőbbírást a sérelmes alsóbírási eljárást egészben vagy részben megsemmisítve az alsóbírást új eljárásra utasítsa, vagy az ügyet érdemben felülvizsgálva törvénynek megfelelő határozatot hozzon.¹²

E szabálysértések között a törvény rendszere alapján különbséget lehetett tenni aszerint, hogy anyagi vagy eljárási szabály megsértéséhez kapcsolódtak, illetve aszerint is, hogy azok hivatalból, vagy a felek kérelmére voltak figyelembe vehetők.¹³

A semmisségi okok egyes eseteinek elemzésére e helyütt terjedelmi okokból lehetőség nincs, ugyanakkor a tanulmány céljaival összefüggésben fontos néhány alapvetést lefektetni.

Az alaki semmisségi okok számos esetben analógok a hatályos törvény abszolút eljárási szabálysértéseivel, azok döntően a bírósági eljárás és a vádemelés törvényességéhez, vagy az eljárás alanyainak jelenlétéhez kapcsolódtak. Közülük nem mindegyik volt hivatalból figyelembe vehető, csak azok, amelyek „*a büntető ítélet mellőzhetetlen előfeltételei*”.¹⁴ A jogalkotó az alaki semmisségi okok vonatkozásában tehát csak akkor várta el a másodfokú fórumtól, hogy a felülbírlat fellebbezés által lehatárolt keretein hivatalból túlterjeszkedjen, ha olyan eljárási hiba forgott fenn, amely minden mérlegeléstől függetlenül hibássá tette az ítéletet.

Az anyagi semmisségi okok rendszeresítésének célja ezzel szemben a „*helyes ítélkezés*” alapfeltételeinek meghatározása volt. Ezen esetek egyébként a hatályos törvény anyagi felülvizsgálati okaival rokoníthatók, azok a bűnösség téves megállapításához, a törvénysértő büntetéskiszabáshoz vagy az enyhítő szakasz nem megfelelő alkalmazásához kötődtek. Hivatalból való figyelembevételük korlátját

¹⁰ VARGHA: i. m., 40–41.

¹¹ VARGHA: i. m., 41.

¹² VARGHA: i. m., 3.

¹³ ANGAL: i. m., 175.

¹⁴ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása.

a Bp. indokolása szerint egyébként a súlyosítási tilalom jelölte ki: az anyagi jogszabály megsértésének generális figyelembevételére a vádlott helyzete ilyen irányú fellebbezés nélkül is súlyosbodhatna, amely nem egyeztethető össze az említett elvi tétellel.¹⁵ Az anyagi semmisségi ok ennek fényében csupán akkor volt *ex officio* figyelembe vehető, ha az a vádlott javára szolgált.

1. táblázat. A semmisségi okok rendszere a Bp.-ben [Bp. 384–385. §]

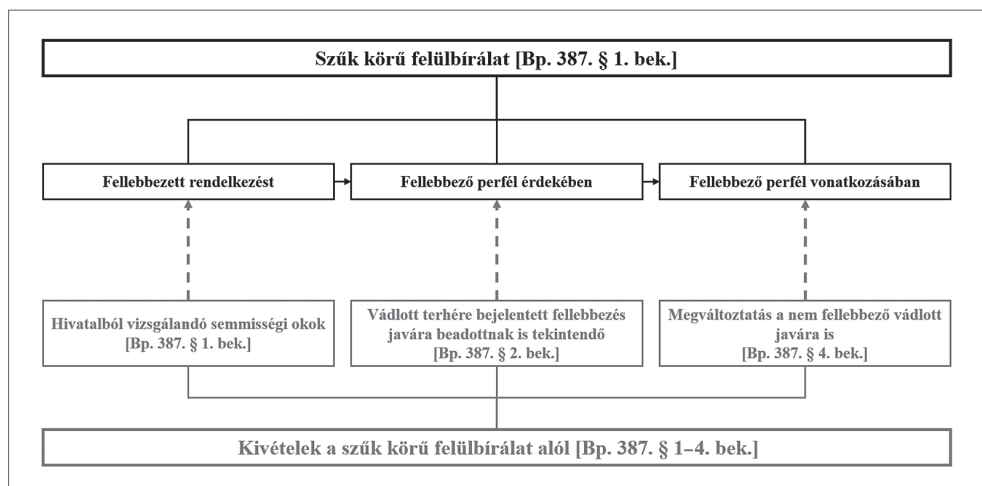
	Hivatalból figyelembe veendő	Kérelemre figyelembe veendő
Anyagi	– A bíróság a <i>vádlott sérelmére</i> nem, vagy tévesen alkalmazta a büntetőtörvény rendelkezéseit a tényállás, a minősítés vagy a büntethetőségi akadályok tekintetében. – A bíróság a <i>vádlott sérelmére</i> a büntetési tételekre, azok enyhítésére, súlyosítására és átváltására vonatkozó rendelkezéseket nem tartotta meg. – A bíróság a <i>vádlott sérelmére</i> tévesen, vagy nem alkalmazta az enyhítő szakaszt.	– A bíróság nem, vagy tévesen alkalmazta a büntetőtörvény rendelkezéseit a tényállás, a minősítés vagy a büntethetőségi akadályok tekintetében. – A bíróság a büntetési tételekre, azok enyhítésére, súlyosítására és átváltására vonatkozó rendelkezéseket nem tartotta meg. – A bíróság tévesen, vagy nem alkalmazta az enyhítő szakaszt.
Alaki	– Az ítélelbíró nem volt törvényesen megalkívva. – Az ítélelhozatalban olyan bírót vett részt, aki nem volt jelen az egész főtárgyaláson. – Az ítélelbíró hatáskörét túllépte, vagy hatásköréhez tartozó ügyet ahhoz nem tartozónak mondott ki. – A főtárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akit a törvény mellőzhetlennek tart, ideértve a védőt a kötelező védelem eseteiben. – Az ítélet rendelkező része érthetetlen, vagy az indoklás a rendelkező résznek ellentmond. – <i>Bűnösséget megállapító ítélet</i> esetén, ha az ítélet törvényes vád nélkül van hozva, vagy a vád tárgyát nem meríti ki.	– Törvény szerint kizárt bíró tagja volt az ítélelbíróságnak. – A bíróság olyan szabálytalanságot vagy mulasztást követett el, amelyet a törvény a semmisség terhe alatt tilt. – A nyilvánosságot törvényes ok nélkül zárták ki. – A perorvoslatot használónak ellenzése ellenére a főtárgyalás alatt valamely semmis vallomásról vagy vizsgálati cselekményről felvett vagy olyan iratot olvastak fel, melyet a törvény szerint nem lett volna szabad felolvasni. – A bíróság a perorvoslatot használónak a főtárgyaláson tett indítványa felett nem határozott, vagy indítványa ellenére, illetőleg ellenzése ellenére a főtárgyaláson olyan közbenszóló határozatot hozott, mely a törvénynek a vád vagy a védelem szempontjából lényeges rendelkezését vagy elvét sértette meg, illetőleg tévesen alkalmazta. – Az ítélet törvényes vád nélkül van hozva, vagy a vád tárgyát nem meríti ki.

(saját szerkesztés)

¹⁵ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása.

Végül a felülbírálat fellebbező perfélre történő korlátozását törte át a törvény, mikor előírta, hogy a fellebbező vádlott javára szolgáló körülmény alapján, ha az más vádlottra nézve is fennforog, az ítéletet az utóbbi javára is meg kell változtatni [Bp. 387. § 4. bek.]. E napjaink irodalmában „személyi kivételként” emlegetett rendelkezés révén a felsőbíróság áttörhette a nem fellebbező vádlott vonatkozásában is a részjogerőt,¹⁶ és figyelembe vehette azon eljárási vagy anyagi jogban, illetőleg a bizonyítás anyagában gyökerező körülményeket, amelyek az elsőfokú ítéletet tudomásul vevő vádlott vonatkozásában is lehetővé tették a kedvező megváltoztatást. A csalóka megfogalmazás ellenére a „megváltoztatás” alatt persze bármely másodfokú döntést érteni kellett, hiszen azzal, hogy a törvény nem szűkítette le az összefüggő okok körét, egyben bármely másodfokú határozat meghozatalát is lehetővé tette.¹⁷

1. ábra. A Bp. másodfokú felülbírálatra vonatkozó szabályozásának vázlata

(saját szerkesztés)

2. A másodfokú felülbírálatot meghatározó elvek rendszere

2.1. A vezérelvek szerepe az eljárás szabályainak kialakítása során

Mindezek alapján jól látható, hogy – a hatályos törvényhez hasonlóan – a Bp. is több kivételt határozott meg a szűk körű felülbírálat alól, amelyek révén a revíziós jogkör terjedelme kinyílt. E jelenlegihez első ránézésre igencsak hasonló norma-rendszerhez azonban a századfordulós jogtudomány merőben eltérő ratiót kapcsolt, amely felfedéséhez a Bp. rendszeralkotó elveit kell helyesen értelmezni és rendszerbe foglalni.

¹⁶ ANGAL: i. m., 175.

¹⁷ VARGHA: i. m., 42.

Ennek során a kiindulópontot az jelenti, hogy a Bp. kodifikálásakor az abszolutizmus béklyói még igen elevenen éltek a magyar társadalom minden közegében, így a jogászközösségben is: a jogtudomány és jogalkotó egyaránt kulcsfontosságúnak tartotta, hogy a majdan elfogadásra kerülő kódex minél inkább visszaszorítsa az állami önkényt, akként, hogy egyben a lehető legszélesebb körben biztosítsa az egyén szabadságjogait.¹⁸ Ebből kifolyólag élesen szemben állt az abszolutizmust megtestesítő, nyomozóelvű eljárással, a vádelv minél szélesebb körű érvényesítését tűzve zászlajára.¹⁹

Ez az erős antitézis jellegű gondolatrendszer determinálta a másodfokú eljárás szabályrendszerét is, hiszen azzal, hogy a jogalkotó koncepciójában előzetesen rögzítette, hogy vegyes rendszerű törvényét inkább akkuzatórius irányba kívánja elmozdítani, saját mozgásterét is behatárolta. Csak úgy teljesíthette ugyanis a célját, ha olyan jogi megoldásokat alkalmaz, amelyek beleilleszthetők a meghatározott vezérelvek keretébe, hiszen ellenkező esetben az egyes rendelkezések között el-
lentmondás keletkezett volna.²⁰

2.2. A vádelv és annak korrektívumai a Bp.-ben

Az inkvizitórius eljárással élesen szemben álló századfordulós jogtudomány a vádelvű rendszert tartotta a polgári szabadságjogokat és az állam büntetőigényét leginkább összeegyeztetni képes eljárási formának. Míg *Csemegi Károly* az akkuzatórius eljárásról mint az igazság és a jogi hatalmak megosztását feltételező rendszeréről szólt,²¹ addig *Finkey Ferenc* azt a szabadelvűség és alkotmányosság garanciájának tartotta minden kultúrállamban.²²

Wlassics Gyula szerint a vádelvű rendszer jellemzői voltak azon alapok, amelyek egy az állami jogrendet védő, de egyúttal az egyéni szabadság garanciáit is felölelő modern bűnvádi per nyugodhatott,²³ *Auer György* pedig az eljárásjog fejlődésének céljaként a vádelv minél szélesebb körű érvényesítését tűzte ki.²⁴ Egyetértettek abban, hogy a funkciómegosztás következetes keresztülvitelével kizárható az állami közegeket korábban jellemző önkény, és biztosítható, hogy az egyén jogait csak a legszükségesebb esetekben korlátozzák.²⁵ Így nem meglepő, hogy – ahogy a törvény elnevezése is statuálja – a büntetőeljárás középpontjába a vád és védelem közötti kontradiktóriumra épülő bűnvádi pert helyezték: a bírósági eljárásban valószínűsíthető meg ugyanis teljes mértékben az eljárási funkciók elválasztása és a lehető legnagyobb fokú ügyfélegyenlőség.²⁶

¹⁸ CSEMEGI Károly: *A magyar bűnvádi eljárás tervezetének indokai*. Melléklet a Magyar Igazságügy 1882. januári füzetéhez. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1882, 13–15.

¹⁹ WLASSICS Gyula: *A bűnvádi eljárás alapelvei*. Kilián Frigyes Egyetemi Könyvkereskedése, Budapest, 1885, 16.

²⁰ FINKEY (1916): i. m., 88.

²¹ WLASSICS: i. m., 15.

²² FINKEY (1916): i. m., 90.

²³ WLASSICS: i. m., 16.

²⁴ AUER György: *Magyar bűnvádi eljárásjog*. Gergely R. Könyvkereskedése, Budapest, 1938, 25.

²⁵ CSEMEGI: i. m., 15–16.

²⁶ PUSZTAI László: A büntetőeljárás történeti fejlődésének vázlata 1896–1973. In: Király Tibor: *Büntető-eljárásjog*. Osiris, Budapest, 2003, 50.

Nem volt azonban kérdéses a századfordulón sem, hogy a büntetőhatalom állami monopóliummá tétele révén a vádelv tiszta formája, amelyben a vádat a sértett fél képviseli, nem vehető át maradéktalanul, vádhatóságot kell felállítani.²⁷ Az e gondolat mentén létrejött ügyészi szervezet eljárási szereplőként megjelenése tette szükségessé és célszerűvé az akkuzatórius eljárás modern követelményeknek megfelelő korrekcióját a hivatalból történő eljárás, a törvényesség és az anyagi igazság nyomozóelvi eljárásból ismert princípiumaival.²⁸

Az officialitás és a legalitás elvei egyaránt azon gondolatból erednek, miszerint a bűncselekmény elkövetése nem csupán a sértett jogait, hanem az egész jogrendet, a törvényhozás által felállított jogi akaratot sérti. E felfogásban gyökerezve vált az állam kötelességévé olyan közegek – rendőri és ügyészi szervek – létrehozása, amelyek révén képes és köteles fellépni a köz rendjét sértő cselekmények ellen.²⁹ A büntetőjogi igény érvényesítésének közösségi érdeke megkívánja ugyanis, hogy a bűnüldözésre hivatott szervek – az átruházott államhatalom birtokában – jogosultak és képesek legyenek az eljárás megindítására.³⁰

Nem tartoztak azonban ezek közé a büntetőbíróságok, amelyek egy másik – minden más feladattól élesen elválasztott – állami funkció, az igazságszolgáltatás betöltésére rendeltettek.³¹ Helyesen ismerte fel így a Bp.-korabeli jogalkotó, hogy egy funkciómegosztást élesen keresztülvinni hivatott vádelvű rendszerben az officialitásnak és a legalitásnak elsősorban nem a bíróság tevékenységében kellett realizálódnia, mert az összemosta volna az állami büntetőigény érvényesítése és a büntetőjogi felelősségről döntés feladatait, ezzel az egész eljárást a nyomozóelv irányába elmozdítva.³²

A törvényesség elvének további következménye a közvádoló kötelessége a vádemelésre. Közvádas ügyekben a m. kir. ügyészség nem mérlegelhetette, hogy megindítja-e a bírósági eljárást, fel kellett lépnie a sértett jogrend helyreállításának érdekében.³³ Korlátozottan érvényesült azonban az immutabilitás az eljárás megindítását követően, hiszen a vádhatóság szabadon rendelkezhetett a váddal, azt – a tetteazonosság keretei között – módosíthatta, kiterjeszthette, és akár ejthette is. E körben Csemegi Károly nyomán a korabeli jogirodalom élesen elítélte mindazon jogi megoldásokat, amelyek a bírónak lehetőséget adtak, hogy közreműködjön a vád alakításában, minden ilyenben a funkciómegosztás sérelmét vélték felfedezni.³⁴ Ez szintén arra mutatott, hogy a törvényesség és a hivatalból való eljárás elvei a vádhatóság tevékenységén keresztül érvényesítendőek.

²⁷ CSEMEGI: i. m., 66.

²⁸ BALOGH Jenő: *Magyar bűnvádi eljárásjog. Általános tanok I.* Grill Károly Császári és Királyi Udvari Könyvkereskedése, Budapest, 1901, 149.

²⁹ BALOGH: i. m., 150.

³⁰ ERDEI Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 180.

³¹ FINKEY Ferenc: Anyagi igazság és téves jelszavak a büntetőeljárásban. *Magyar Jogi Szemle*, 1927/4, 132. [a továbbiakban: FINKEY (1927)].

³² AUER: i. m., 25.

³³ BALOGH: i. m., 153.

³⁴ CSEMEGI: i. m., 65–67.

Nem látta azonban a funkciómegosztás sérelmét a jogalkotó abban, hogy a bíróságnak, az ügyészségnek és nyomozó hatóságoknak egyaránt törekedni kellett az anyagi igazság megállapítására. Szemben az inkvizitórius hagyományokkal, az anyagi igazság eszméje nem érvényesítendő princípiumként, hanem egyfajta célként jelent meg a törvényben, amely elérése érdekében az eljáró szervek kötelesek voltak döntéseiket valószínű tényállásra alapítani.³⁵ E metajurisztikus szerepet támasztja alá a módosult jelentéstartalom is, amelyet ezen igazságfogalomhoz kapcsoltak: *Auer György* tankönyvében kifejtette, hogy az anyagi igazság hivatott garantálni, hogy amikor az állam büntetőigényét érvényesíti, ártatlanul gyanúsított el ne ítéltessen:³⁶ *Finkey Ferenc* egy tanulmányában pedig arról írt, hogy a Bp. az igazság eszméjét csak az alaptalan elítélések megelőzése érdekében engedi felhívni.³⁷ Emellett a törvény indokolását megvizsgálva szembeűnik, hogy az *anyagi igazság felhívása mindig olyan rendelkezésekkel összefüggésben történt, amelyek a vádlott érdekében áttörtek valamely főszabályt*.³⁸ *Ilyen módon a fent felvázolt módosított vádelvű rendszerben az anyagi igazság nem a való életbeli események felderítését szolgálta, hanem az alaptalan elítéléseket volt hivatott meggátolni.*

2.3. A szűk körű felülbírálat előírásának elvi alapjai

Azzal, hogy a jogalkotó a Bp. megalkotásakor a vádelv fentiek szerinti módosított változatának keresztülvitelére vállalkozott, a másodfokú eljárás szabályainak kialakítása során is megkötötte a kezét. Csak olyan jogi megoldásokat alkalmazhatott, amelyek összhangban állnak a vádelvű rendszer fenti kereteivel.³⁹ Látszólag ellentmond ennek, hogy a korabeli tankönyvirodalom, így például *Angyal Pál* és *Finkey Ferenc* sem a fent ismertetett princípiumokról szólt, mikor a másodfokú eljárást meghatározó vezérelveket taglalta, hanem – az anyagi igazságra törekvés mint legfőbb cél mellett – az ügyfélegyenlőséget és a védelem kedvezményét nevesítette.⁴⁰ Ez az ambivalencia a jogirodalom másodfokú eljárásról alkotott képének ismeretében azonban feloldható.

Vargha Ferenc a Bp. első kommentárjában a másodfokú eljárást úgy definiálta, mint a felek között az elsőfokú határozat perorvoslatokkal megtámadott része tekintetében keletkező új jogi vitát.⁴¹ *Finkey Ferenc* a perorvoslati szakról szintén mint a per önálló, saját rendeltetésű szakaszáról szólt.⁴² *Angyal Pál* úgy írta azt le, mint az elsőfokú bíróság által előidézett objektív jogsérelem megszüntetésére irányuló

³⁵ PUSZTAI: i. m., 50.

³⁶ AUER: i. m., 31.

³⁷ FINKEY (1927): i. m., 131.

³⁸ Például: materiális védelem (Bp. 10–13. §§); bírói bizonyítékbeszerzés lehetősége (Bp. 293–336. §§); újravétel (Bp. 444–462. §§).

³⁹ ERDEI: i. m., 63–64.

⁴⁰ FINKEY (1916): i. m., 526.; illetve ANGAL: i. m., 162.

⁴¹ VARGHA: i. m., 2.

⁴² FINKEY (1916): i. m., 522.

eljárást;⁴³ Vámbéry Rusztem pedig arról szólt, hogy a perorvoslati eljárás célja a törvénnyel, felek érdekével, vagy anyagi igazsággal ellentétes bírói döntés megváltoztatása.⁴⁴ Végül Auer György szerint a perorvoslatok lehetőséget adnak a feleknek arra, hogy a bírói döntések újabb megfontolás tárgyai lehessenek.⁴⁵ Mindezek tükrözik, hogy a századfordulós jogirodalom egyetértett abban, hogy a másodfokú bírósági eljárásban elsősorban nem a büntetőjogi felelősségről, hanem a vitatott ítéleti rendelkezés megfelelőségéről kell dönten.

E gondolat már *önmagában alátámasztotta a korlátozott felülbírálat főszabálykénti előírását*, hiszen miért is foglalkozott volna a másodfokú fórum olyan rendelkezésekkel, amelyek nem képezték a jogvita tárgyát. A szűk körű revízió bevezetése mögött azonban nem efféle praktikum, hanem dogmatikai megfontolások álltak: az igazságszolgáltató hatalom ítélete révén keletkezett jogi igény teljesen eltérő kezelést igényelt, mint az állami büntetőigény. Egy hibás közhatalmi aktus ugyanúgy sértheti a magánszemély jogait, mint a vádlónak a büntetőigény minél teljesebb körű érvényesítéséhez fűződő érdekét, arról nem is beszélve, hogy nem kapcsolódik hozzá a legalitás követelménye, hiszen a fellebbezési eljárás megindítására jogi kötelezettség nem áll fenn.⁴⁶ Ennek megfelelően a Bp. rendszerét meghatározó elveket tovább kellett korrektúrázni, hogy a vád és a védelem rendelkezessen, és azonos módon rendelkezessen az érvényesített igényről. Így transzformálódhatott a vádelv fent bemutatott változatának megfelelőjévé a másodfokú eljárásban a korabeli jogirodalom által „*ügyfélegyenlőségként*” emlegetett princípium, amelyet Auer György úgy definiált, mint a felek egyenlő lehetőségét a perben való érvényesülésre.⁴⁷

Mindennek következtében a jogalkotónak az akkuzatórius túlsúlyú eljárás kiépítésekor nem is volt lehetősége a szűk körű revíziótól eltérő főszabály előírására: ahogy első fokon a vád jelölte ki a bíróság vizsgálódásának kereteit, úgy a fellebbezési eljárásban a fellebbezés szabta meg a bíróság kompetenciájának határait. A másodfokú fórumnak adott ennél szélesebb felülbírálati jogkör lehet, hogy meggátolta volna a törvénysértő rendelkezések jogerőre emelkedését, de biztos, hogy ez akadályozta volna a funkciómegosztás következetes érvényesülését, ezzel akaratlan is előnybe hozva valamely felet, sértve az ügyfélegyenlőség követelményét csakúgy, mint az ítéletet tudomásul vevők részjogerőre emelkedésbe vetett bizalmát.

2.4. A szűk körű felülbírálat alóli kivételek elvi alapja

A fentiek alapján világossá vált, hogy a századfordulós tankönyvirodalom miért foglalta garanciaként didaktikai rendszerbe a szűk körű felülbírálatot: a másodfokú eljárásban e jogi megoldás volt hivatott meggátolni a vád és az ítélezés funkciói

⁴³ ANGYAL: i. m., 161.

⁴⁴ VÁMBÉRY RUSZTEM: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916, 297.

⁴⁵ AUER: i. m., 271.

⁴⁶ VARGHA: i. m., 2.

⁴⁷ AUER: i. m., 26.

közötti határ elmosódását, azzal, hogy egyben garantálta az ügyfélegyenlőség lehető legteljesebb fokú érvényesülését.

Ez kérdésként veti fel, hogy milyen indok mentén törte át a századfordulós jogalkotó e garanciát. A válasz a korabeli tankönyvirodalom által a másodfokú eljárást jellemző további elvek, az anyagi igazság és *favor defensionis* helyes értelmezésével adható meg.

E körben a kiindulópontot az jelenti, hogy a Bp. vádelvű rendszerében a legalitás az ügyészség munkáján keresztül realizálódott.⁴⁸ E princípium másodfokon akkor jelent meg, ha az ügyész fellebbezett, mert az ítélet hibája révén az állami büntetőigény nem érvényesülhetett teljes mértékben. Ügyészi fellebbezés hiányában a fellebbezési eljárásban elbírálandó jogi igény kizárólag a magánszemélyhez kapcsolódott, aki nem feltétlen rendelkezett a hatékony jogérvényesítéshez szükséges képességekkel. Ezt támasztja alá egyébként, hogy a Bp. kodifikálása során élesen elítélték a kötelező vádlói fellebbezés minden formáját:⁴⁹ a legalitás megkívánja ugyan, hogy a vádhatóság megindítsa az eljárást a jogrend megsértése esetén, de azt nem, hogy kérelmetlen harcot folytasson a bűncselekmény megtorlására.⁵⁰ Éppen ezért helytelennek tartotta a korabeli gyakorlat a M. Kir. Curia 5. számú döntvényét, ami szerint hivatalbóli felülvizsgálatnak volt helye azon ügyekben, amelyek tárgyát halállal büntetendő cselekmény, vagy halált eredményezett más cselekmény képezte.⁵¹ Mindez – karöltve az ügyfélegyenlőség eszméjével – azt eredményezte, hogy a vádhatóság számára a védelemmel azonos mérlegelési jogot kellett biztosítani a másodfokú eljárás megindítására.

Az anyagi igazságra törekvés fent feltárt tartalma ellen hatott volna azonban, ha valamely alaptalan bűnösséget megállapító bírósági döntés azért emelkedne jogerőre, mert megfelelő jogi tudás hiányában a vádlott nem fellebbezett. Szintén ez a probléma áll fenn, amikor csak ügyészi fellebbezésre kerül sor a vádlott terhére, ilyenkor a jogtudatosság hiánya az enyhítést tenné ugyanis lehetetlenné. Ezen eszmei alapon jutott a jogalkotó arra a következtetésre, hogy a perorvoslati szakban a bíróság munkáján keresztül elő kell mozdítani a vádlott jogérvényesítését, hogy az ügyfélegyenlőség ne csupán formálisan érvényesüljön. Így alakultak ki az úgynevezett *favor defensiones* rendelkezések, amelyek ellensúlyozzák a vád oldalán keletkező információtöbbletet, és akadályt képeznek az alaptalan elítélésekkel szemben.⁵²

Így mikor a jogalkotó kivételeket határozott meg a korlátozott felülbírálat főszabálya alól, az anyagi igazságra törekvés és – a belőle következő – védelem kedvezménye elveinek érvényesítése érdekében a védelem javára elmozdította az ügyfélegyenlőség mérlegét, és ezzel közvetve korlátozta a funkciómegosztást. A bíróság lehetőséget kapott, hogy túlterjeszkedjen az ítélkező funkció adta kereteken, hogy a vádlott jogérvényesítési képességeinek korlátozottságát ellensúlyozza, ezzel elkerülve,

⁴⁸ AUER: i. m., 25.

⁴⁹ VARGHA: i. m., 8.

⁵⁰ VARGHA: i. m., 17–18.

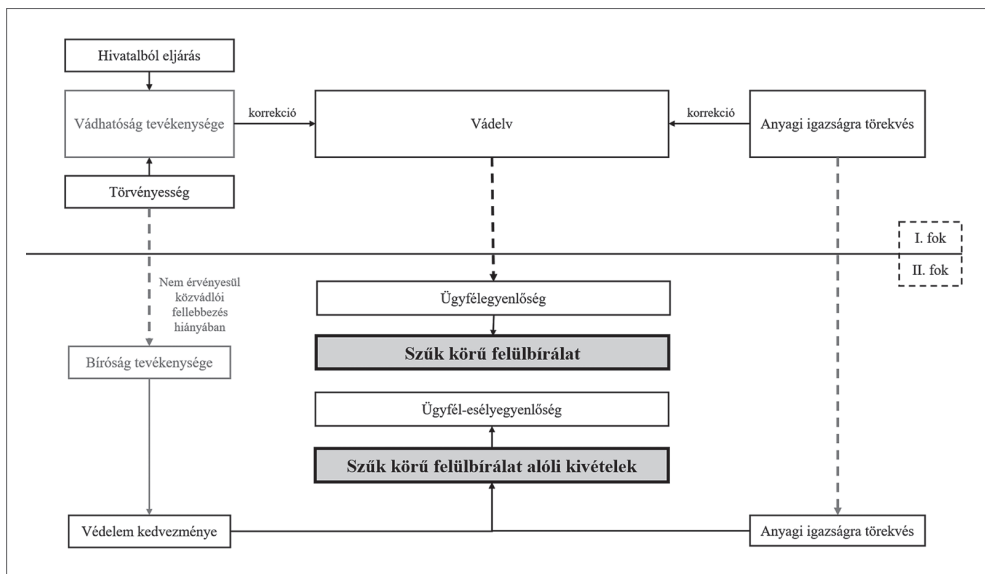
⁵¹ VARGHA: i. m., 2.

⁵² AUER: i. m., 26.

hogy az állam sértse az egyén jogait. Az egyes hivatalból figyelembe veendő semmisségi okok és a nem fellebbező vádlott javára összefüggő okból történő megváltoztatás tehát azt volt hivatott megakadályozni, hogy a terhelt ismereteinek korlátozottsága miatt egy számára sérelmes döntés jogerőre emelkedhessen. Emellett annak előírása, hogy a vádlott terhére bejelentett fellebbezést a javára beadottnak is kell tekinteni, olyan helyzetek létrejöttét is meggátolta, mikor a vádlott tétlensége révén helyzete csak rosszabbodhatna.⁵³

Azzal, hogy a jogalkotó ilyen módon kívánta a vádlott „esélyegyenlőségét” előmozdítani, nem sértette a vádelv fenti követelményeit, hiszen a fellebbezési eljárás megindítása és kereteinek kijelölése a kiterjesztett felülbírálat mellett is a perfelek akaratától függött. Amikor azonban fellebbezés révén amúgy is sor került felülbírálatra, a jogalkotó úgy határozott, hogy a bíróság munkáján keresztül pótolja a törvényességi funkciót, hogy meggátolja olyan helyzetek előállását, mikor a vádlott jogai mulasztása, tudatlansága vagy egyéb passzivitása miatt sérülnének.⁵⁴ Így a Bp. vádelvű rendszerében a védelem kedvezménye vált a legalitás azon egyetlen segédelvévé, amely a bíróság tevékenységében realizálódott, annak érdekében, hogy meggátolja, hogy a felek „egyenjogúsága egyenlőtlenségre vezessen”.⁵⁵ A *maiore*, az anyagi igazság és a védelem kedvezménye a vádlott jogainak védelmében – célhoz kötötten – együtt felülkerekedtek a (formális) ügyfélegyenlőségen, és közvetve képesek voltak korlátozni a vádelvből következő funkciómegosztást.

2. ábra. A felülbírálat terjedelmét meghatározó elvek rendszere a Bp.-ben

(saját szerkesztés)

⁵³ Az 1896. évi XXXIII. törvénycikk indokolása.

⁵⁴ VARGHA: i. m., 49.

⁵⁵ AUER: i. m., 26.

Joggal merül fel a kérdés, hogyan illeszthető e rendszerbe a súlyosítási tilalom, hiszen a fent bemutatott felülbírálati rendszerben magától értetődik, hogy ha fellebbezés nem irányul ilyenre, a másodfokú bíróság nem súlyosbíthatja a büntetést. A korabeli jogirodalom éppen e disszonancia miatt igen elutasító volt e jogintézménnyel szemben, *Finkey Ferenc* nyomán „*téves jelszónak*” tartotta e jogelvet, amely bizalmatlanságot kelt a fellebbviteli bíróságokkal szemben, és jogosulatlan túlsúlyt enged a vádhatóságnak.⁵⁶

Amennyiben elfogadjuk azonban, hogy a vádlott jogainak védelmében a bíróság kiléphet az ítélkező funkciójából, új határt kell szabni tevékenységének. Ezt a korlátot, úgy vélem, a súlyosítási tilalom egyfajta végső mezsgyéeként jelenthette, és megszabhatta, hol szakad a part a vádlott jogainak védelmében kifejtett bírósági tevékenység vonatkozásában. Ilyen módon a *reformatio in peius* tilalma is a funkciómegosztás elvének egyfajta bástyájává vált a Bp. felülbírálati rendszerében, amely a jogalkotói akarattal ellentétes bírói döntéseket volt hivatott megelőzni.

3. Zárógondolatok

Cséka Ervin centenáriumi tanulmányában azt írta, hogy a Bp. perorvoslati rendszere számos olyan megoldást ismert, ami a ma embere számára is tanulságos lehet.⁵⁷ E gondolata maradéktalanul érvényesül a másodfokú bíróság felülbírálati jogköre esetében, amely tökéletesen példázza, hogy a nagyobb bírói aktivizmus megkövetelése nem feltétlenül jelent nagyobb bírói jogvédelmet. Emellett a Bp. revíziós szabályai általánosságban rámutatnak arra is, hogy a koncepciózus törvényalkotás révén születő kódex minden jogi megoldása között összefüggésnek kell lennie, hiszen azok meghatározott jogelvek érvényesülését biztosítják. Az eljárásjogi rendelkezések összecserélése, átgondolatlan vegyítése könnyen vezethet alapelv vagy alapjog sérelmére. Érdemes belegondolni: vajon nem fából csinál-e vaskarikát a jelenlegi jogalkotás, amikor a teljes revízió főszabálya mellett lényegi esetekben szűk körű felülbírálatot ír elő, majd a kivétel alól kivételt határoz meg? Nem mossa-e össze a Be. az ügyész és a bíró eljárási feladatait a másodfokú eljárásban, annak ellenére, hogy deklarálja a funkciómegosztást [Be. 5. §]? Végül pedig mennyire jelent törvényhozói következetességet az, hogy az elsőfokú eljárásban speciális nyilvános ülést is rendszeresít a jogalkotó, hogy a vád és a védelem közreműködjön az eljárás menetének alakításában [Be. 499. §], de másodfokon a felülbírálat terjedelmének szabályozásával már szinte teljesen kizárja a felek ilyen tevékenységét?

Egy bizonyos azonban. A hatályos jogra vonatkozó, fenti kérdések megválaszolását segítheti a Bp.-t összetartó, elvi-elméleti rendszer feltárása.

⁵⁶ Idézi: HERKE Csongor: *Súlyosítási tilalom a büntetőeljárásban*. PTE ÁJK, Pécs, 2010, 12.

⁵⁷ CSÉKA Ervin: A 100 éves Büntető Perrendtartás perorvoslati rendszeréről. *Magyar Jog*, 1996/11, 669.